

Сергій САНДУЛЬСЬКИЙ,

orcid.org/0000-0003-0062-2670

викладач кафедри хореографії

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(Хмельницький, Україна) sergiysandulskiy@ukr.net

Олена КУРДУПОВА,

orcid.org/0009-0003-0853-0014

старший викладач кафедри народної хореографії

Харківської державної академії культури

(Харків, Україна) kurdua@gmail.com

Лариса ДЕГТЯР,

orcid.org/0000-0001-8707-3752

старший викладач кафедри народної хореографії

Харківської державної академії культури

(Харків, Україна) degtyar.laris@gmail.com

ВІРТУОЗНІ РУХИ ЯК ФЕНОМЕН ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ВІРТУОЗНОСТІ

У статті досліджується феномен віртуозності у хореографічному мистецтві, його значення для професійного розвитку танцівників та вплив на еволюцію танцювальних стилів. Віртуозність у хореографії є багатограним явищем, що проявляється в різних танцювальних стилях. Вона поєднує технічну досконалість із виразністю, що дозволяє танцівникам створювати незабутні виступи. Важливими аспектами віртуозності є фізична підготовка, координація, музичність та здатність передавати емоції через рух. З розвитком хореографічного мистецтва змінюються і форми віртуозних рухів, що робить танець ще більш видовищним і виразним. Проаналізовано основні аспекти віртуозності, зокрема фізичну підготовку, технічну майстерність та артистизм. Особлива увага приділяється історичному формуванню віртуозності: від класичних балетних технік, які розвивалися завдяки видатним артистам. У статті досліджується феномен віртуозності у хореографічному мистецтві як важливий показник професійного рівня виконавця, його технічної досконалості та емоційної виразності. Розглядаються основні складові віртуозності, серед яких фізична підготовка, технічна майстерність, музичність і сценічний артистизм. Аналізується вплив віртуозних рухів на розвиток різних танцювальних стилів, зокрема класичного балету, сучасного та вуличного танцю. Стаття містить аналіз тенденцій розвитку віртуозності в контексті новітніх методик підготовки танцівників, впливу технологій на постановочний процес і перспектив інтеграції складних елементів у сучасну хореографію. Дослідження підкреслює значення віртуозних рухів не лише як естетичного компонента, а й як чинника, що формує нові можливості для розвитку сценічного мистецтва. Окреслено перспективи подальшого розвитку віртуозних технік та їхню роль у формуванні нових напрямків хореографії.

Ключові слова: віртуозність, хореографічне мистецтво, танцювальна техніка, балет, сучасний танець, сценічна майстерність, хореографія, балет, сучасний танець, сценічне мистецтво, танцювальна техніка, артистизм.

Serhiy SANDULSKY,

orcid.org/0000-0003-0062-2670

Lecturer at the Choreography Department

Khmelnytskyi Humanitarian and Pedagogical Academy

(Khmelnytskyi, Ukraine) sergiysandulskiy@ukr.net

Olena KURDUPOVA,

orcid.org/0009-0003-0853-0014

Senior Lecturer at the Department of Folk Choreography

Kharkiv State Academy of Culture

(Kharkiv, Ukraine) kurdua@gmail.com

Larysa DEHTIAR,

orcid.org/0000-0001-8707-3752

Senior Lecturer at the Department of Folk Choreography

Kharkiv State Academy of Culture

(Kharkiv, Ukraine) degtyar.laris@gmail.com

VIRTUAL MOVEMENT AS A PHENOMENON OF CHOREOGRAPHIC ART: WAYS OF VIRTUALITY DEVELOPMENT

The article examines the phenomenon of virtuosity in choreographic art, its significance for the professional development of dancers and its impact on the evolution of dance styles. Virtuosity in choreography is a multifaceted phenomenon that manifests itself in various dance styles. It combines technical perfection with expressiveness, which allows dancers to create unforgettable performances. Important aspects of virtuosity are physical training, coordination, musicality and the ability to convey emotions through movement. With the development of choreographic art, the forms of virtuoso movements also change, which makes dance even more spectacular and expressive. The main aspects of virtuosity are analyzed, in particular, physical training, technical skill and artistry. Particular attention is paid to the historical formation of virtuosity: from classical ballet techniques, which were developed thanks to outstanding artists. The article explores the phenomenon of virtuosity in choreographic art as an important indicator of the professional level of the performer, his technical perfection and emotional expressiveness. The main components of virtuosity are considered, including physical training, technical skill, musicality and stage artistry. The influence of virtuoso movements on the development of various dance styles, in particular classical ballet, modern and street dance, is analyzed. The article contains an analysis of the trends in the development of virtuosity in the context of the latest methods of training dancers, the impact of technology on the production process and the prospects for integrating acrobatic elements into modern choreography. The study emphasizes the importance of virtuoso movements not only as an aesthetic component, but also as a factor that forms new opportunities for the development of performing arts. The prospects for the further development of virtuoso techniques and their role in the formation of new directions in choreography are outlined.

Key words: *virtuosity, choreographic art, dance technique, ballet, modern dance, stage skill, choreography, ballet, modern dance, stage art, dance technique, artistry.*

Постановка проблеми. Віртуозність у хореографічному мистецтві – це здатність танцівника виконувати складні рухи з технічною досконалістю, емоційною виразністю та гармонійною взаємодією з музикою. Це не лише демонстрація фізичних можливостей, а й майстерне володіння тілом, що дозволяє створювати ефектні та захоплюючі сценічні образи. Проблематика дослідження полягає в необхідності систематизації і глибокого аналізу різних аспектів віртуозності у хореографії. Зокрема, важливо визначити, яким чином технічна складність рухів взаємодіє з художнім змістом і чи є віртуозність лише результатом тренувань або ж вона виступає важливим елементом в артистичному розвитку танцівника. Питанням є також дослідження впливу техноло-

гій на хореографічний процес та їхню роль у розвитку нових танцювальних технік, що потребує глибшого розгляду впливу новітніх методів тренувань, медіа та інтерпретаційних практик на віртуозність.

Актуальність цього дослідження зумовлена зростаючим інтересом до віртуозних технік у хореографії та їхнім важливим внеском у розвиток мистецтва танцю. Віртуозність стає не лише технічним досягненням, але й важливим елементом художнього вираження, що відкриває нові горизонти для творчого процесу та глядацького сприйняття. Подальші напрямки дослідження полягають у вивченні більш глибоких технічних аспектів різних танцювальних стилів, зокрема у порівнянні класичних та сучасних напрямків.

Зокрема, доцільно вивчити, як саме змінюється підхід до віртуозності в контексті вуличних стилів та акробатичних танців, і в якому напрямку ця тенденція буде розвиватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема віртуозності в хореографії, розвитку танцювальних технік і майстерності була досліджена цілою низкою європейських та світових учених, хореографів та дослідників, зокрема в контексті мистецтвознавства, культурології та психології. Наукові публікації Л. Косаківської (Косаківська, 2001), А. Морозова, Т. Сердюк (Сердюк, 2013) та ін., де порушені проблеми віртуозності в народній хореографічній культурі, переважно зосереджені на розгляді технічно складних рухів. Морозов А.І. у статті «Віртуозні рухи як феномен народного хореографічного мистецтва» (Морозов, 2017) розглядає віртуозні рухи як самостійний феномен народного хореографічного мистецтва, продемонстровані основні шляхи розвитку віртуозності, виявлено її особливості.

Формулювання цілей статті. Метою цього дослідження є всебічне вивчення феномену віртуозності у хореографічному мистецтві, аналіз її ролі у формуванні майстерності танцівників та впливу на еволюцію танцювальних стилів. Особливу увагу приділено вивченню розвитку технічної складності танцювальних рухів та їхньої взаємодії з артистизмом виконавців.

Виклад основного матеріалу. Хореографічне мистецтво – це унікальний вид творчості, що поєднує фізичну досконалість, музичну ритміку, емоційну виразність і художню інтерпретацію. Одним із найважливіших аспектів танцю є віртуозність – здатність виконавця демонструвати технічно складні рухи з легкістю, точністю та витонченістю. Віртуозні рухи не лише вражають глядачів своєю складністю, а й відіграють важливу роль у передачі змісту хореографічного твору, підкреслюючи характер персонажів, настрій композиції та естетику руху. Поняття віртуозності в хореографії має багатовимірний характер. З одного боку, воно охоплює суто технічні аспекти – володіння тілом, досконалу координацію, силу, гнучкість та рівновагу. З іншого боку, віртуозність неможлива без емоційної насиченості, пластичності та органічності виконання (Морозов, 2017). Навіть найскладніші елементи повинні виглядати природно, не втрачаючи гармонії з музикою та загальним задумом постановки. Основними характеристиками віртуозності є: технічна складність – виконання рухів, що вимагають високої фізичної підготовки (стрибки, обертання, підтримки); чіткість та контроль – точне володіння кожним елементом руху, збереження рівноваги та координа-

ції; легкість виконання – віртуозні рухи повинні виглядати природно і невимушено, навіть якщо їх виконання потребує значних фізичних зусиль; емоційна виразність – здатність передати почуття та сенси через техніку; синхронність із музикою – ідеальне співвідношення рухів із ритмом, мелодикою та динамікою музичного супроводу.

Знамениті танцівниці, балетмейстери, а також відомі хореографи світу зуміли тісно переплести танець та музику, драму, комедію в одне ціле. Вважається, що початок балету було покладено на французькому балі, але визнано його як окремий вид мистецтва в Італії в 1581 році. Але глядачі відреагували на постановку неоднозначно. Багато хто звертав увагу на музичний супровід, а не танець. Ж.- Ж. Новерр – знаменитий хореограф, виправив ситуацію і довів, що танець також є основою загальної картини вистави. Весь цей час, де б він не перебував, він продовжував несамоовито працювати: він не тільки ставив балетні вистави, (Новерр поставив понад 80 балетів і велику кількість танців в операх) але й приділяв величезну увагу теорії мистецтва танцю, розробляючи та розвиваючи її (Новерр, 1927).

Балетмейстери, в роботах яких відбувався активний процес розвитку танцювальної техніки: Рудольф Лабан (Німеччина). Наукова праця: (1920). *Die Welt des Taenizers*. Лабан є основоположником сучасної теорії руху та танцю, його методи ідеально підходять для аналізу техніки та віртуозності у хореографії. Лабан розробив систему позначення рухів, що допомогла зосередитися на фізичних та виразових аспектах танцю. Це також стало основою для розуміння віртуозності як фізичного та художнього процесу (Laban Art of Movement Guild News Sheet, 1948). Мерс Каннінгем (США) є хореографом, чий роботи вплинули на сучасну хореографію, але його підхід до віртуозності не був систематично описаний у традиційному науковому сенсі. Однак він розвивав концепції танцю, зокрема з фокусом на музиці, фізичних можливостях танцівника і взаємодії з простором, що є основою для технічних досягнень танцівників. Каннінгем використав нові технології, щоб розширити спектр рухів людини і можливості його координації (Merce Cunningham Dance Company).

З середини XIX ст. в Америці стають популярними музичні комедійні вистави з танцями, попередники сучасних мюзиклів. Паралельно з цим відбувався розвиток танцю модерн. Першими хореографами, для яких головним став танець модерну, були відомі американські танцюристи Руфі Сен-Деніс та Тед Шоун. Вони прагнули в танці передати почуття та думки сучасної людини,

використовуючи для цього пластику танців Індії, Єгипту, Японії. Руфі Сен-Деніс та Тед Шоун заснували в Лос-Анджелесі школу, яка називалася «Денішоун». Вони не відкидали класичний танець, а використовували його виразні можливості. У свою систему вони включали окремі знахідки і прийоми Дельсартта, Жака-Далькроза. Поставлені ними танці супроводжувала серйозна музика. Серед американських балетмейстерів особливе місце посідає Джордж Баланчін. Починаючи з 1925 року він поставив понад 100 балетів. Баланчін створив неокласичний стиль у балеті.

Історія розвитку віртуозних рухів у танці свідчить про їхню еволюцію разом із змінами у суспільстві, мистецтві та фізичних можливостях людини. Якщо в епоху бароко балетні па були витонченими та стриманими, то згодом, із розвитком техніки та збільшенням фізичних можливостей танцівників, у класичному балеті з'явилися високі стрибки, швидкі обертання та акробатичні підтримки. У ХХ–ХХІ ст. розвиток сучасного танцю, вуличних стилів і експериментальних форм привів до ще більшого ускладнення рухів, появи нових технік та синтезу різних танцювальних традицій (Чепалов, 2007). Віртуозність у танці розвивалася поступово, від простих ритуальних рухів до складних технік, що вимагають довготривалого навчання. У давньогрецькому та римському театрах хореографія поєднувала прості ритмічні рухи з акробатичними елементами, що використовувалися в театральних виставах і ритуальних дійствах. Танці в період середньовіччя були більш стриманими, орієнтованими на соціальні традиції. Епоха ренесансу характеризується зародженням придворного балету, що сприяло ускладненню рухів, появі перших танцювальних технік та правил. У XVII–XVIII ст. французький балет придворного стилю поступово трансформувався у сценічне мистецтво, що вимагало високого рівня технічної підготовки. Танцівники почали виконувати більш складні стрибки, оберти, позиції та підтримки. В епоху романтизму (XIX ст.) балет досягнув нових висот у віртуозності, зокрема через розвиток техніки пуанту, швидкісні піруети, високі стрибки та складні підтримки у дуетних номерах (Голунська, 2021). У ХХ ст. з'явилися сучасні стилі танцю, такі як модерн, контемпорарі, джаз та вуличні танці, що включили нові види віртуозності – ізоляції, імпровізацію, поєднання технік різних стилів. У ХХІ ст. танцівники поєднують традиційні техніки з новітніми фізичними можливостями, створюючи унікальні форми вираження через рух (Цветкова, 2005).

Віртуозність у хореографії є багатогранним явищем, що проявляється в різних танцювальних

стилях. Вона поєднує технічну досконалість із виразністю, що дозволяє танцівникам створювати незабутні виступи. Важливими аспектами віртуозності є фізична підготовка, координація, музичність та здатність передавати емоції через рух. З розвитком хореографічного мистецтва змінюються і форми віртуозних рухів, що робить танець ще більш видовищним і виразним (табл. 1).

Таблиця 1

Віртуозність у різних стилях хореографії

Стилі хореографії	Прояв віртуозності
Класичний балет	Віртуозність у класичному балеті проявляється у виконанні таких елементів, як: Grand Jete, En Pointe, Pirouettes, Fouette, Grand Adage.
Сучасний танець	У сучасному танці (модерн, джаз, контемпорарі) віртуозність проявляється через: – Поєднання класичних технік із природними рухами – імпровізація та нестандартні форми тіла в русі. – Фізичну експресію – акробатичні елементи, глибокі прогини, стрибки з мінімальною підготовкою. – Гру з ритмом і простором – танцівники використовують зміни швидкості та рівнів для створення ефектних контрастів. Ці стилі використовують акробатичні рухи, глибоку пластику та складну імпровізацію, що потребує абсолютного контролю над тілом.
Народна хореографія	У багатьох національних танцях віртуозність виражається через швидкі оберти, високі стрибки та енергійні рухи.
Вуличні стилі	Тут віртуозність є невід'ємною частиною стилю, адже саме складність рухів визначає рівень танцівника. Віртуозність тут включає елементи, що поєднують акробатику, силу та контроль: фізи – стійки на одній руці або голові; спінси – швидкі обертання корпусу; ізоляції – точний контроль окремих частин тіла; динамічні комбінації – поєднання складних рухів у швидкісних серіях.

Таким чином, віртуозність є рушійною силою розвитку танцювальних стилів, піднімаючи їхню технічну та естетичну складність.

Віртуозність у танці не є природженим даром, а результатом постійної роботи, самовдосконалення та застосування спеціальних методик підготовки. Для досягнення високого рівня технічної майстерності необхідно розвивати фізичні можливості, працювати над технікою руху, емоційною виразністю та адаптивністю до різних стилів і сценічних умов. Основою будь-якого віртуозного руху

є міцне, гнучке та витривале тіло. Тому важливу роль у підготовці танцівника відіграє фізичний тренінг, який включає: розвиток сили та витривалості – вправи на зміцнення м'язів, особливо корпусу, ніг і спини, що допомагають підтримувати баланс та виконувати складні рухи; гнучкість і розтяжка – регулярні заняття стретчингом дозволяють досягти високої амплітуди рухів та уникати травм; баланс і координація – спеціальні вправи на рівновагу, такі як стояння на пуантах або виконання піруетів, допомагають удосконалити контроль над тілом; кардіонавантаження – біг, плавання, стрибки на скакалці та інші аеробні вправи покращують витривалість, що дозволяє виконувати тривалі танцювальні композиції без втрати якості рухів. Фізична підготовка танцівника має бути комплексною та регулярною, адже тільки так можна досягти необхідного рівня віртуозності (Подік, 2017).

Для розвитку віртуозності важливо не лише мати фізичну підготовку, а й працювати над точністю, чіткістю та швидкістю виконання танцювальних елементів. Основні принципи вдосконалення техніки включають: розбір і деталізація рухів – кожен елемент слід опрацьовувати поетапно, приділяючи увагу положенню корпусу, ніг, рук та голови; повторення та автоматизація – регулярні тренування дозволяють довести рухи до рівня автоматизму, що робить їх більш легкими у виконанні; робота над переходами між рухами – плавні та природні переходи між елементами допомагають створювати цілісність хореографічної композиції; використання відеоналізу – перегляд власних виступів допомагає оцінити технічні недоліки та вдосконалити рухи.

Технічна досконалість без емоційної виразності робить танець механічним і холодним. Саме тому розвиток віртуозності включає роботу над артистизмом і вмінням передавати емоції через рух (Джус, 2021). Це можна досягти за допомогою: розвитку сценічної виразності – робота з мімікою, поглядом, пластикою тіла; інтерпретації музики – розуміння ритму, динаміки та акцентів музичного супроводу; акторської майстерності – навчання драматичній грі допомагає глибше розкривати емоційні образи в танці; імпровізації – здатність танцівника адаптувати рухи під музику і змінювати виразність залежно від обставин. Емоційна насиченість робить віртуозні рухи не просто технічно складними, а такими, що викликають сильний відгук у глядачів.

Музика є основою будь-якого танцю, і віртуозний виконавець повинен не лише слідувати ритму, а й відчувати музичну тканину на глибшому рівні.

Це вимагає: розвитку музичного слуху – здатності уловлювати нюанси ритму, мелодії та гармонії; вміння підкреслювати музичні акценти – використання рухів для виділення ключових моментів композиції; синхронізації рухів із музичними фразами – створення цілісного хореографічного образу, який гармонійно поєднується з музичним супроводом. Розуміння музики та її особливостей дозволяє танцівнику виконувати віртуозні рухи з природною легкістю та виразністю.

Розвиток віртуозності вимагає не лише опанування існуючих технік, а й пошуку нових шляхів вираження через рух (Волчукова та ін., 2022). Сучасна хореографія активно використовує інноваційні підходи, такі як: синтез різних стилів танцю – поєднання класичного балету, модерну, контемпорарі та акробатики дозволяє створювати нові форми руху; використання нестандартних технік – ізоляція, слоу-моушн, техніка стоп-моушн додають унікальності виступам; застосування технологій – проекції, інтерактивні сцени та світлові ефекти допомагають підкреслити складність та видовищність віртуозних рухів. Творчий підхід дозволяє не лише вдосконалювати наявні навички, а й виходити за межі традиційного уявлення про хореографічну майстерність. Розвиток віртуозності у хореографічному мистецтві є складним і багатограним процесом, що включає фізичну підготовку, вдосконалення техніки, емоційну виразність, роботу з музикою та творчі експерименти. Для досягнення високого рівня майстерності танцівник повинен поєднувати дисципліну та натхнення, наполегливу працю та креативність. Таким чином, віртуозні рухи – це не лише демонстрація технічної досконалості, а й спосіб створення унікального хореографічного образу, що захоплює глядача та залишає незабутнє враження.

Віртуозність у танці відіграє ключову роль у розвитку хореографічного мистецтва, впливаючи не лише на технічний рівень виконання, а й на естетику руху, стильові тенденції та глядацьке сприйняття. Зростання вимог до виконавської майстерності стимулює еволюцію танцю, відкриваючи нові можливості для хореографів і танцівників. Однією з основних функцій віртуозних рухів є створення естетично довершеного образу. Завдяки своїй видовищності вони підсилюють емоційний вплив виступу, викликаючи захоплення у глядачів. У класичному балеті віртуозні рухи формують канонічні образи, наприклад, легкість і невагомність балерин у романтичних постановках. У сучасному танці вони можуть передавати емоційну напругу або підкреслювати унікальність хореографічного стилю.

Віртуозні рухи завжди викликають захоплення глядачів, роблячи виступи видовищними. У сучасному світі це також сприяє популяризації танцю через соціальні мережі та медіа. Балетні вистави та шоу-програми роблять акцент на технічно складних номерах робить їх центральною частиною багатьох вистав. Демонстрація складних елементів в телевізійних проєктах та танцювальних конкурсах привертає увагу аудиторії та підвищує інтерес до хореографічного мистецтва. Відеоконтент та соціальні мережі – ролики з віртуозними рухами стають вірусними, сприяючи популяризації танцю серед широкої аудиторії. Сучасні технології, зокрема повільна зйомка та VR, дозволяють глядачам краще оцінити складність та красу віртуозних рухів, роблячи танець ще більш захоплюючим.

Віртуозність відіграє важливу роль у розвитку хореографічного мистецтва, впливаючи на естетику руху, технічний рівень танцівників, еволюцію стилів та глядацьке сприйняття. Вона є рушійною силою змін у балеті, сучасному танці та вуличних стилях, сприяє вдосконаленню навчальних методик та популяризації танцю в масовій культурі. Таким чином, віртуозність не є просто технічною складовою танцю – вона визначає його динаміку, емоційний вплив і здатність до саморозвитку. Саме тому сучасне хореографічне мистецтво продовжує вдосконалювати техніку виконання, розширювати межі можливостей людського тіла та відкривати нові горизонти танцювального мистецтва.

Висновки. Віртуозність у хореографічному мистецтві є ключовим фактором, що визначає рівень майстерності танцівника, художню виразність виступу та еволюцію танцювальних стилів.

Вона не обмежується лише складністю рухів, а включає гармонійне поєднання технічної досконалості, емоційної насиченості, музичності та творчого підходу. У процесі дослідження були визначені основні аспекти розвитку віртуозності. Перш за все, вона ґрунтується на фізичній підготовці, яка забезпечує силу, витривалість, гнучкість та координацію, необхідні для виконання складних рухів. Досконале володіння технікою, систематичні тренування та використання сучасних методик дозволяють танцівникам досягати нових висот у своїй майстерності. Окрім фізичної підготовки, важливу роль відіграє артистизм – здатність передавати емоції, взаємодіяти з музикою та створювати глибокий сценічний образ. Без емоційної складової навіть найскладніші технічні елементи залишаються сухими та позбавленими художнього сенсу. Аналізуючи вплив віртуозності на розвиток хореографічного мистецтва, можна стверджувати, що вона сприяє появі нових стилів та напрямків танцю. У класичному балеті зростання технічного рівня виконавців привело до ускладнення варіацій та розвитку акробатичних елементів. У сучасному танці віртуозність проявляється через нестандартні техніки руху, експерименти з ритмом та простором. Отже, віртуозність є невід’ємною складовою сучасного хореографічного мистецтва. Вона не лише підвищує технічний рівень танцівників, а й сприяє вдосконаленню стилів, формуванню нових підходів до виконання та збагаченню художньої виразності танцю. Її розвиток є ключем до майбутнього хореографії, відкриваючи нові можливості для танцівників, хореографів та глядачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волчукова В.М., Бугаєць Н.А., Ліманська О.В., Тищенко О.М. Методика роботи з хореографічним колективом. URL: <https://kmaecm.edu.ua/wp-content/uploads/volchukovametodyka-roboty-z-horeografichnym-kolektyvom.pdf>.
2. Голунська О. Євген Станкович: «Балет як мистецтво буде жити стільки, скільки житиме людство, музика». URL: <http://mus.art.co.ua/evhen-stankovych-balet-yak-mystetstvo-bude-zhytystilky-skilky-zhytyme-lyudstvo-muzyka/>
3. Джус К. Емоційний компонент як засіб художньої виразності в сучасній хореографії. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі»*. 21 травня 2021р. С. 62-66.
4. Косаківська Л.П., Чепалов О.І. Танцювальний фольклор і становлення українського національного хореографічного мистецтва. *Культура України. Мистецтвознавство*. 2001. Вип. 8. С. 47-57.
5. Морозов А.І. Віртуозні рухи як феномен народного хореографічного мистецтва. Молодий вчений. 2017. № 8 (48). С. 60-62. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/8/15.pdf>
6. Новерр Ж.-Ж. Листи про танець. Academia, 1927. 316 с.
7. Подік Т. Розвиток ритміко-пластичних здібностей через стильове розмаїття сучасної хореографії. *Кривий Ріг*, 2017. 104 с.
8. Сердюк Т. І. Місце та значення віртуозних рухів українського народно-сценічного танцю у фаховій підготовці студентів-хореографів. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. № 3. С. 108-112.
9. Цветкова Л. Методика викладання класичного танцю. Київ, 2005. 268 с.
10. Чепалов О. Хореографічний театр Західної Європи XX ст.: монографія. Харків : ХДАК, 2007. 143 с.
11. Die Welt des Taenzers (The world of Dancers) (German) (1920). Stuttgart: Walter Seifert. (3rd edition, 1926)
12. Merce Cunningham Dance Company. URL: <https://web.archive.org/web/20090305131908/http://www.merce.org/>

13. President's address at the annual general meeting of the Laban art of movement guild. Laban Art of Movement Guild News Sheet. 1948. 1 (April): 5-8.

REFERENCES

1. Volchukova V.M., Buhayets N.A., Limanska O.V., Tishchenko O.M. Metodyka roboty z khoreorafichnym kolektyvom [Methodology of working with a choreographic team]. URL: <https://kmaecm.edu.ua/wp-content/uploads/volchukovametydyka-roboty-z-horeografichnym-kolektyvom.pdf>.
2. Holunska O. Yevhen Stankovych: «Balet yak mystetstvo bude zhyty stilky, skilky zhytyme lyudstvo, muzyka» [Yevhen Stankovych: "Ballet as an art will live as long as humanity, music, will live"]. URL: <http://mus.art.co.ua/evhen-stankovych-balet-yak-mystetstvo-bude-zhytystilky-skilky-zhytyme-lyudstvo-muzyka/> [in Ukrainian].
3. Dzhus K. (2021) Emotsiynnyy komponent yak zasib khudozhnoyi vyraznosti v suchasniy khoreografiyi [The emotional component as a means of artistic expression in modern choreography]. *Materialy VI Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Osoblyvosti roboty khoreografa v suchasnomu sotsiokulturnomu prostori» [Materials of the VI International Scientific and Practical Conference "Peculiarities of the Work of a Choreographer in the Modern Socio-Cultural Space"]*. 21 travnya 2021r. S. 62-66.
4. Kosakivska L.P., Chepalov O.I. (2001) Tantsyuválny folklor i stanovlennya ukrayinskoho natsionalnoho khoreorafichnoho mystetstva [Dance folklore and the formation of Ukrainian national choreographic art]. *Kultura Ukrayiny. Mystetstvoznavstvo [Culture of Ukraine. Art Studies]*. 2001. Vyp. 8. S. 47-57.
5. Morozov A.I. (2017) Virtuozni rukhy yak fenomen narodnoho khoreorafichnoho mystetstva [Virtuoso movements as a phenomenon of folk choreographic art]. *Molodyy vchenyy [Young Scientist]*. 2017. № 8 (48). pp. 60-62. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/8/15.pdf> [in Ukrainian].
6. Noverr J.-J. (1927) Lysty pro tanets [Letters about dance]. L.: Academia, 316 s.
7. Podik T. (2017). Rozvytok rytmiko-plastychnykh zdibnostey cherez stylove rozmayittya suchasnoyi khoreorafiyi [Development of rhythmic and plastic abilities through the stylistic variety of modern choreography]. *Kryvyi Rih*. 104 p. [in Ukrainian]
8. Serdyuk T. I. (2013) Mistse ta znachennya virtuozykh rukhiv ukrayinskoho narodno-stsenichnoho tantsyu u fakhoviy pidhotovtsi studentiv-khoreorafiv [The place and significance of virtuoso movements of Ukrainian folk stage dance in the professional training of choreographic students]. *Zbirnyk naukovykh prats Berdyanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky [Collection of scientific works of Berdyansk State Pedagogical University. Pedagogical Sciences]*. 2013. № 3. S. 108-112. [in Ukrainian]
9. Tsvyetskova L. (2005). Metodyka vykladannya klasychnoho tantsyu [Methods of teaching classical dance]. Kyiv. 268 p. [in Ukrainian]
10. Chepalov O. (2007) Khoreorafichnyy teatr Zakhidnoyi Yevropy KHKH st. [Choreographic Theater of Western Europe of the 20th Century]: monohrafiya. Kharkiv : KHDAK [monograph. Kharkiv: KhDAK], 2007. 143 s. [in Ukrainian].
11. Die Welt des Tänzlers [The world of Dancers] Stuttgart: Walter Seifert. (3rd edition, 1926) [in German].
12. Merce Cunningham Dance Company. URL: <https://web.archive.org/web/20090305131908/http://www.merce.org/>
13. President's address at the annual general meeting of the Laban art of movement guild. Laban Art of Movement Guild News Sheet. 1948. 1 (April): 5-8.